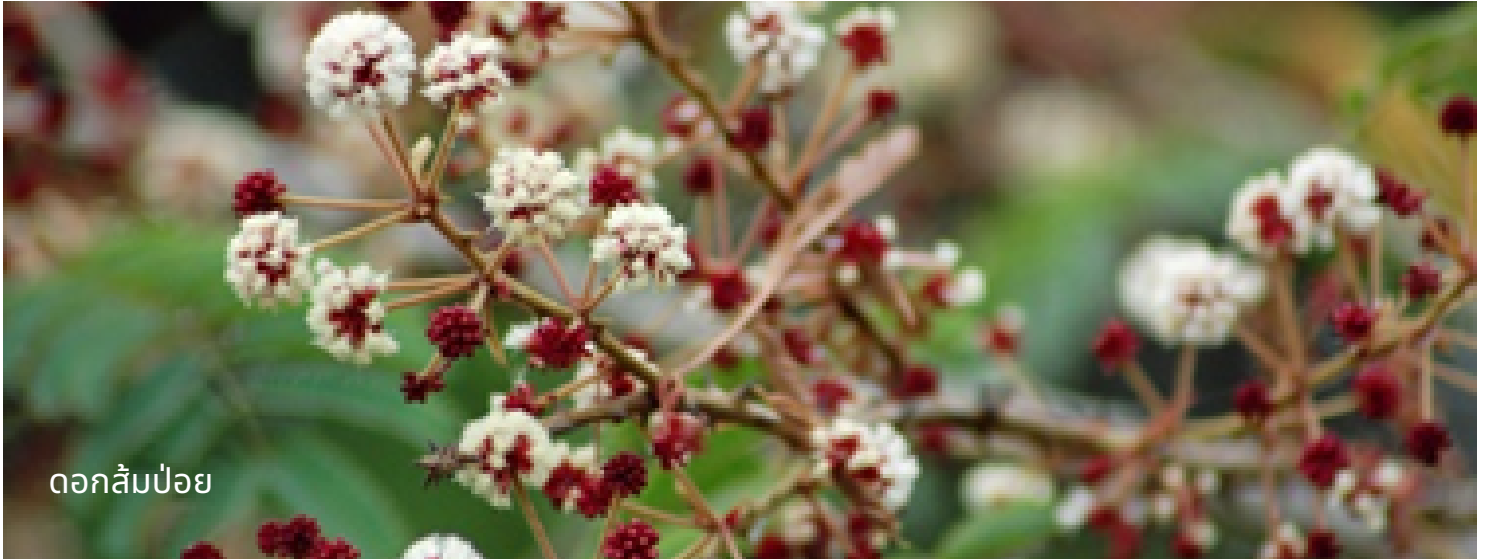

ดอกส้มป่อย

ไม้มงคลล้านนา... ส้มป่อย

ชื่อวิทยาศาสตร์: ACACIA CONCINNA อยู่ในวงศ์ FABACEAE วงศ์ย่อย MIMOSOIDEAE ภาษากะเหรี่ยงเรียกเบ๊อะฉี่สะหรือพีจีสะ เป็นไม้พุ่มรอเลื้อย มีหนามแข็ง ลำต้นและกิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ปลายใบเป็นติ่งหนามแหลมอ่อนโค้ง ใบประกอบ มีหูใบ ใบย่อยไม่มีก้านใบ ดอกช่อแบบกระจุก ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยขนาดเล็ก เป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงรูปถ้วยสีแดง กลีบดอกเป็นหลอดสีขาว เกสรตัวผู้จำนวนมากติดกับกลีบดอก มี 5 มัด ก้านชูสีขาว ผลเป็นฝักรูปขอบขนานแบน หนาเมื่อแห้งผิวย่น ขรุขระมาก ฝักอ่อนและใบอ่อนมีรสเปรี้ยว ชาวกะเหรี่ยงนำไปประกอบอาหาร ฝักแก่ตากให้แห้ง ต้มกับขมิ้นใช้สระผม ใบใช้เป็นสมุนไพรในการย้อมผ้า ในฝักมีสารกลุ่มซาโปนินหลายชนิด ทำให้เกิดฟองเมื่อนำฝักส้มป่อย ตีกับน้ำ รากใช้เป็นยาแก้ไข้ ใช้เป็นยาขับเสมหะ แก้บิด

MIMOSA TENSIPOLIS — Benth.
ACACIA CONCINNA — DC. — Benth.
L. B. Mongkoltip

พืชที่ผูกพันกับชาวล้านนา และเกี่ยวข้องกับพิธีการในประเพณีท้องถิ่น เชื่อกันว่า ส้มป่อยสามารถช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย ชำระสิ่งอัปมงคล โดยจะใช้ฝักแห้ง แขน้ำที่ละลายด้วยผงขมิ้น จึงเป็นที่มาของชื่อเรียก “น้ำขมิ้นส้มป่อย” ที่เราใช้กันในพิธีรดน้ำดำหัวของประเพณีสงกรานต์ โดยภายหลังอาจจะมีการเพิ่มน้ำหอม หรือดอกไม้แห้งที่มีกลิ่นหอม เช่น ดอกคำฝอย ดอกสารภี ดอกประยงค์ เป็นต้น

ฝักแห้ง

ไม้มงคลล้านนา ... คล้า(แห่่ง)

เป็นพรรณไม้ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า SCHUMANNIANTHUS DICHOTOMUS(ROXB.) GAGNEP. เป็นไม้ล้มลุก ขึ้นในที่ชุ่มน้ำ และจัดอยู่ในกลุ่มของพืชวงศ์คล้า คำว่า DICHOTOMUS มาจากลักษณะการแตกกิ่งของต้นแห่่งที่จะแตกกิ่งที่ละสองกิ่งไปเรื่อยๆ เป็นพรรณไม้ล้มลุกลำต้นสูงประมาณ ๑-๓ เมตร ชอบขึ้นในที่ลุ่มหรือที่ชื้นแฉะ แตกแขนงตามลำต้นใบกว้าง ลำต้นกลมสีเขียวผิวมัน เมื่อโตเต็มที่มีความสูงประมาณ ๓ เมตร ลำต้นไต่ดิน แห่่งมีหัวไต่ดินติดกันเป็นกอสามารถแตกแขนง แตกตา เจริญเติบโตเป็นลำต้นบนดิน ได้เช่นเดียวกัน มีดอกสีขาวช่วงเดือนมิถุนายนถึงสิงหาคม ออกเป็นช่อที่ปลายยอด ผลเป็น 3 พู มี 1-3 เมล็ด เหง้ามีสรรพคุณทางยาช่วยแก้ไข้ ร้อนใน กระหายน้ำ

ส่วนใหญ่เมื่อพูดถึงต้นแห่่งหรือคล้าแล้ว คนล้านนาจะคุ้นเคยกับ “สาตแห่่ง” คือ เสื่อที่สานจากต้นแห่่งมากกว่า ลักษณะใบเป็นใบเดี่ยวของพืชใบเลี้ยงเดี่ยว รูปทรงของใบเป็นวงรี โคนใบมน ปลายใบเรียว มีเส้นใบชัดเจน และเรียงตัวแบบขนาน ขอบใบเรียบ สีของใบ สีเขียวอ่อน-แก่ ขึ้นกับอายุ และร่มเงาในบริเวณที่ขึ้น โดยทั่วไปหน้าใบจะมีสีเข้มกว่าหลังใบ ลำต้นบนดิน สีของลำต้นมีสีเขียวเข้ม เทียบกับคล้าที่มีอายุใกล้เคียงกัน ต้นแห่่ง ผิวแข็งมาก ผิวเรียบแข็ง เนื้อไม้ نرم เบา ลอยน้ำได้ ลำต้นส่วนปลายมีข้อ และแตกกิ่งที่ข้อ ภูมิปัญญาที่สะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการวัดคืบศอก ตามต้นแห่่งของคนที่จะสืบชะตาชีวิต

สาตแห่่ง

ไม้มงคลล้านนา...หมาก(หมากสง)

ชื่อวิทยาศาสตร์: ARECA CATECHU หรือที่เรียกทั่วไปว่า "หมาก"
 พืชที่เรียกว่า "หมาก" นั้น มีด้วยกันหลายชนิด นักพฤกษศาสตร์จึงเรียกหมากที่ใช้กินกับใบพลูว่า "หมากสง") เป็นพืชจำพวกปาล์ม เป็นชนิดหนึ่งในสกุล ARECACEAE นับว่ามีความสำคัญมากทั้งในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในหลายท้องถิ่น ในทวีปเอเชีย รวมทั้งประเทศไทยด้วย ส่วนสำคัญของพืชชนิดนี้คือ เมล็ด ซึ่งมีสารจำพวก อัลคาลอยด์ (ALKALOID) อันประกอบด้วย อาเรเคน (ARECAINE) และ อาเรโคลีน (ARECOLINE) นิยมนำมาเคี้ยวกับหมากใบและใบพลู ซึ่งนับว่าเป็นสารเสพติดอย่างอ่อน หมากพบได้ในหลายประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ แถบมหาสมุทรแปซิฟิกในส่วนที่เป็นเขตร้อน และบางส่วนของทวีปแอฟริกา ในภาษาอังกฤษ เรียกหมากว่า "BETEL PALM" หรือ "BETEL NUT" ทั้งๆที่ คำว่า " BETEL" แปลว่า พลู ที่เรียกเช่นนี้ เพราะชาวอังกฤษ (ในสมัยโบราณ) เห็นว่าหมากนิยมเคี้ยวกับพลูนั่นเอง

ผลหมาก

ผลหมาก

By Supadornat

ผลของหมากเป็นรูปกลมรีคล้ายลูกรักบี้ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางด้านกว้างประมาณ 1 - 2 นิ้ว ด้านยาวประมาณ 1.5-2.5 นิ้ว เปลือกนอกเป็นเส้นใย ผิวของผลเมื่ออ่อนสีเขียว เมื่อแก่แล้วออกสีส้มแดง เรียกว่า สีหมากสุก เมื่อผลสุกจะร่วงจากขั้ว หากปล่อยให้แห้ง เปลือกจะเหี่ยวแห้ง ยุ่ย สามารถดึงออกเหลือแต่เมล็ดข้างในได้โดยง่าย หมากเป็นพืชที่มีเกสรตัวผู้และเกสรตัวเมียอยู่ในทะลายเดียวกัน

ผลหมาก

วัฒนธรรมหมาก

หมากนับเป็นพืชสำคัญในหลายวัฒนธรรม สำหรับในวัฒนธรรมไทยนั้น การกินหมาก กลายเป็นส่วนหนึ่งของหลายๆ ประเพณีที่สำคัญ ดังนี้

การกินหมาก ในล้านนาโบราณ ทั้งหญิงชายกินหมากทั้งสิ้น กินแบบดิบ แบบตากแห้ง กินกับใบพลู ปูน สีสียด เส้นยาสูบ เปลือกต้นก่อ กานพลู เป็นต้น

คนไทยใช้หมาก เป็นเครื่องต้อนรับแขก การเตรียมหมากพลูเพื่อต้อนรับแขก จึงนับเป็นการต้อนรับที่ดี ผู้ที่มีฐานะ จะมีอุปกรณ์เกี่ยวกับหมากที่สวยงาม ปัจจุบันนี้ คนไทยกินหมากน้อยลง แต่ยังมีหมากพลูจัดเป็นชุดขาย โดยมากนิยมนำไปเป็นเครื่องบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เขียนหมาก

ไม้มงคลล้านนา...หมาก(หมากสง)

ขันหมาก เป็นขันใส่หมากพลู เพื่อแสดงความเคารพ เช่น หากเชิญหมอบทำพิธีจะต้องยกขันหมาก ซึ่งในขันหมากดังกล่าวนอกจากมีหมากพลูแล้วยังต้องมีดอกไม้ธูปเทียนและ เงินหัวขันหมาก ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวรวมถึงการที่เจ้าบ่าวจะต้องเตรียมขันหมาก มอบให้พ่อแม่ของเจ้าสาวในวันหมั้น หรือสู่ขอ หรือวันแต่งการแห่หรือการไปสู่ขอ เรียกว่า แห่ขันหมาก หาก หมั้นแล้วไม่แต่งงาน เรียกว่า หม้ายขันหมาก

ขันหมาก

หมากยังมีบทบาทในพิธีกรรมวิถีล้านนาเสมอ เพียงแต่ปรากฏรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น หมากรวมทั้งพลู ที่ใส่ลงไปในขันตั้ง ใช้ในพิธีกรรมไหว้ครู สืบชะตา ดำหัว ฯ ผลหมากสดที่เอามาจัดเป็นพุ่มถวายเจ้านาย ถวายวัด เรียกว่า “หมากเบ็ง” ถ้าเอาหมากแห้งที่ร้อยเป็นสายที่เรียกว่า หมากไหม มาจัดเป็นพุ่มทำนองเดียวกัน เรียกว่า “หมากสุม” ซึ่งทุกวันนี้เราจะเห็นได้จากขบวนแห่ครัวทานทางภาคเหนือ

หมากสุม หมากเบ็ง

หมากแห้งสุม

หมากสุม หมากเบ็ง

หมากสุม หมากเบ็ง

ไม้มงคลล้านนา... พลุ

พลุ (ชื่อวิทยาศาสตร์: PIPER BETLE) เป็นพืชชนิดหนึ่ง อยู่ในวงศ์พริกไทย (PIPERACEAE)

พลุเป็นไม้เลื้อย ที่ข้อมีรากสั้น ๆ ออกรอบข้อใช้เกาะติดไม้ใหญ่ มีเนื้อไม้ขนาดเล็กจึงไม่จัดเป็นไม้ยืนต้น มีข้อและปล้องชัดเจน ใบเดี่ยวติดกับลำต้น ใบเรียงตัวแบบสลับ ลักษณะของใบแหลมคล้ายใบโพ ผิวใบมัน ดอกออกรวมกันเป็นช่อแน่น ปลุกโดยใช้ ลำต้นปักชำ ขึ้นง่าย เป็นพืชพื้นเมืองของภูมิภาคเอเชียใต้จนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ใบของพลุนั้นมีรสเผ็ดร้อน เป็นที่รู้จักกันดีว่านิยมนำมาทำกับปูนแดงเคี้ยวร่วมกับหมาก โดยเฉพาะในคนรุ่นก่อน ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ใบพลุที่มีสีเขียวเข้มมากกว่าใบที่สีออกเหลืองทอง นอกจากนี้แล้วยังใช้ในพิธีมงคลเป็นเครื่องเซ่นไหว้ การทำเครื่องบายศรีสู่ขวัญ

ใบพลุ

เครื่องเซ่นไหว้

อาหารที่ประกอบด้วยใบพลุ

คุณค่าทางสารอาหารของพลุ ประกอบด้วยน้ำมันหอมระเหย ได้แก่ ชาวิคอล, ยูจินอล, เบตาซิโตสเตอรอล และซินีออล เป็นต้น

นอกจากนี้ยังใช้เป็นสมุนไพรแก้ลมพิษ รักษาอาการคัน ในใบพลุมีสารยูจินอลและชาวิคอล มีฤทธิ์เป็นยาชาและช่วยกระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต และยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อโรคหลายชนิด จึงมีประโยชน์ในการระงับอาการคันและเจ็บปวดเนื่องจากแมลงกัดต่อย ช่วยฆ่าและยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรียที่เป็นสาเหตุของวัณโรคและเชื้อหนอง และมีฤทธิ์ต้านเชื้อราที่เป็นสาเหตุของโรคผิวหนังและกลาก และพบว่าน้ำมันพลุสามารถฆ่าพยาธิไส้เดือนได้ สารเบตาสเตอรอล มีฤทธิ์แก้แพ้ แก้อักเสบ นอกจากนี้ พลวยังมีสรรพคุณใช้แก้การอักเสบของเยื่อจมูกและคอ แก้กกลาก แก้ยองคฆพุด แก้ก้น แก้มพิษ ลนไฟนาบท้องเด็ก แก้ปวดท้องและแก้ลูกอ้นทะยาน เป็นต้น

ไม้มงคลล้านนา ... ใบเงิน ใบทอง ใบนาค

ใบเงินใบทอง (อังกฤษ: CARICATURE PLANT, GOLD LEAVES; ชื่อวิทยาศาสตร์: GRAPTOPHYLLUM PICTUM) เป็นพืชในวงศ์เหงือกปลาหมอ (ACANTHACEAE) นิยมปลูกเป็นไม้ประดับและไม้มงคล[1]

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ใบเงินใบทองเป็นพืชชนิดเดียวกัน[2] เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง ลำต้นมีความสูงประมาณ 2-4 เมตร ใบเป็นใบเดี่ยวออกเป็นคู่ ๆ สลับกันตามลำต้น ใบเป็นรูปรีปลายใบแหลม ขอบใบเรียบเป็นคลื่นเล็กน้อย ขนาดใบกว้างประมาณ 3-6 เซนติเมตร ยาวประมาณ 7-10 เซนติเมตร ใบเงินจะมีสีเขียว กลางใบมีสีขาวหรือเหลืองจาง ๆ ส่วนใบทองมีสีเขียว แทรกด้วยสีเหลืองตามริมใบ ดอกออกเป็นช่อ ตามส่วนยอดของลำต้น ลักษณะดอกเป็นหลอด ยาวประมาณ 2-3 เซนติเมตร โคนหลอดจะมีกลีบดอก 3 กลีบ ดอกมีสีแดงเข้ม ผลแห้งแตก รูปวงรี ขยายพันธุ์ด้วยการเพาะเมล็ดและปักชำ

ขันนํ้ามนต์

ประโยชน์

นอกจากปลูกเป็นไม้ประดับแล้ว ใบเงินใบทองยังเป็นไม้มงคลนามที่ใช้ในงานมงคลต่าง ๆ[5] ใบมีสรรพคุณรักษาอาการปวดบวม[6] รักษาฝี รักษาโรคผิวหนังและใช้ห้ามเลือด นำน้ำคั้นใบหยอดหูรักษาอาการปวดหูได้ ทุกส่วนของลำต้น ใช้ปรุงเป็นยา รักษาอาการไข้ ทำยาเขียวหรือเข้ายารักษาไข้สำหรับเด็ก รักษาอาการอิดโรย อ่อนกำลัง ชัดเบา ผูกเลือด พิษเบื่อเมา และเป็นยาขับปัสสาวะ

การเป็นมงคลคนไทยโบราณเชื่อว่าบ้านใดปลูกต้นใบเงินไว้ประจำบ้านจะทำให้มีเงินมีทองเพราะเป็นไม้มงคลนามนอกจากนี้คนไทยโบราณได้นำ ใบเงินใบทองมาประกอบพิธีสำคัญทางศาสนา เช่น การทำน้ำพุทธมนต์ การขึ้นบ้านใหม่ ดังนั้นคนไทยโบราณจึงเชื่อว่า ต้นใบเงินเป็นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์